

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра історії української літератури, теорії літератури та
літературної творчості

ТІЛО І ТІЛЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЕРОТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ МУДРАК

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «Бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
IV року навчання (денна форма)
Галузі знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальності 035 – філологія
Спеціалізації 035.01 «Українська мова і література»
ОПП «Українська мова і література та західноєвропейська мова»
Гупалюк Юлії Олександрівни

Науковий керівник:

д. ф. н., проф. Романенко О. В.

Рецензент:

к. ф. н, асист. Рябченко М. М.

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри історії української

літератури, теорії літератури та літературної творчості

№ 10 від 19.05.23

Завідувач кафедри _____ д. ф. н., проф. О. М. Сліпушко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПОЕТИЧНОГО ЧАСОПРОСТОРУ.....	6
1.1. Сучасна українська жіноча поезія: особливості і багатогранність авторських голосів	6
1.2 Тіло як оптика бачення світу	11
РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ЕРОТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ .	15
2.1. Еротика у традиційній українській культурі: вплив на розвиток літературного процесу	15
2.2. Еротична лірика як жанр в українській літературі: гра чи справжність	20
РОЗДІЛ 3. ГОЛОС ТІЛА У ПОЕЗІЇ ЛЕСІ МУДРАК. ЗБІРКИ «ОГОЛЕНА САМОТНІСТЬ» ТА «ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido»	23
3.1. Роль тіла в авторській моделі світу.....	23
3.2. Еволюція осмислення тіла й тілесності: зміна голосу ліричної героїні як зміна світобачення.....	37
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

Поезія завжди посідала особливе місце у літературному процесі, позаяк це саме той жанр, що має можливість швидко реагувати на ті чи інші події. Для творення вірша у більшості випадків поетові достатньо внутрішньої інтенції, особливого психологічного стану, аби поєднати емоційні образи між собою в окремий текст. Саме мобільність жанру, відсутність необхідності довгих часових дистанцій між ідеєю та текстом (чого потребує, наприклад, проза), доступність читачеві в умовах сучасних реалій (інтернет-ресурси, соціальні мережі) роблять поезію однією з найпопулярніших категорій у сучасному літературному процесі.

Існує чимала кількість жанрів лірики, кожен з яких має певні критерії і вимоги. Але, на нашу думку, жанр еротичної лірики один з найсуперечливіших, він потребує адекватного прочитання і розуміння. Варто зазначити, що часто відбувається упереджене і свідоме викривлення понять; тривалий період цей жанр був майже витіснений з широкого літературного поля, сприймався як таємнича спокуса, про яку соромно й ніяково говорити вголос не лише у віршах, а й у наукових розвідках. Саме через проблема еротики і власне еротичної лірики доволі актуальна у сучасному літературному процесі.

Слід пам'ятати, що еротика це не лише про тіло й фізіологічні процеси, насамперед ми маємо справу з осмисленням людиною світу, власної природи і єства, оскільки крізь призму поезії вивільняються глибокі підсвідомі бажання, переживання, накопичений емоційний досвід, ми можемо з психоаналітичної позиції дослідити найтонші особливості і зміни людської психіки.

Категорії тіла і тілесності так само були певною мірою маргіналізовані, їм не приділялося відповідної уваги на науковій ниві. Хоча тіло як об'єкт у парадигмі наукових досліджень постає доволі своєрідно. Різні погляди на тіло і сенс поняття зумовлюють розбіжності у трактуванні й осмисленні цього невід'ємного виміру

буття. Сучасне сприйняття моделі тіла і тілесності ґрунтується на міфологічних і образних уявленнях, що традиційно закріпилися у колективному несвідомому, але також відчувається потужний вплив нових тенденцій і більш раціонального осмислення тілесності.

Важливість тіла у жанровій парадигмі еротичної лірики важко переоцінити. Саме тіло постає одним з найголовніших «стовпів» поезії вищезгаданого жанрового спрямування: воно концентрує у собі свідоме і несвідоме, допомагає більш чітко й точно творити поетичний часопростір, знаходити найточніші образні і метафоричні засоби. Але для еротичної лірики характерна гармонійна єдність духу й тіла, тому ми не можемо говорити про абсолютний тілоцентризм, лише про збалансований синтез фізичного і духовного, що власне творить специфічний макрокосм у контексті еротичної лірики. Еротична поезія також підкріплена високою концентрацією інтуїтивних матерій, підсвідомо закладених у процесі самоаналізу через творчість.

Актуальність дослідження полягає у комплексному розгляді проблеми осмислення тіла і тілесності у контексті еротичної поезії. На прикладі творчого доробку сучасної української поетки Лесі Мудрак здійснено аналіз ролі і специфіки еротичної лірики, сформовано нові уявлення і про тіло як невід’ємний елемент у жіночій поезії зокрема.

Мета роботи. Осмислити значення тілесності в еротичній ліриці, сформувану нову концепцію тіла, спираючись на поетичні збірки Лесі Мудрак. Дослідити еволюцію значення тіла в українській еротичній ліриці.

У ході дослідження було поставлено такі **завдання**:

- з’ясувати роль еротичної поезії у літературному процесі, умови розвитку і становлення цього жанру лірики, а також виокремити причини, що впливали на маргіналізацію еротичної лірики як явища в літературі.

- розглянути сучасну українську жіночу поезію, звернути увагу на багатовимірність і нетиповість авторських голосів.
- проаналізувати табуйовані елементи української традиційної культури, пов'язані з еротикою, відслідкувати їхні впливи на класичну і сучасну літератури.
- декодувати важливість тілесного інструментарію у творенні поетичного часопростору (на прикладі лірики Лесі Мудрак)
- обґрунтувати роль тіла у поетичній моделі світу, виявити провідні мотиви і ситуативні особливості тілоцентризму як явища у жіночій поезії.

Об'єкт дослідження: тіло і тілесність, еротична лірика.

Предмет дослідження: еротична поезія Лесі Мудрак, тілесність у межах творчого доробку поетки.

Методологічною основою дослідження є філологічний метод, на основі якого здійснювався аналіз поезій; у роботі застосовані засадничі елементи герменевтичного методу, що дозволили більш ґрунтовно дослідити лірику. Також за допомогою історичного методу розглянуто літературний процес у ретроспективі.

РОЗДІЛ 1. ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПОЕТИЧНОГО ЧАСОПРОСТОРУ

1.1. Сучасна українська жіноча поезія: особливості і багатогранність авторських голосів

Сучасна українська поезія – явище невичерпне, воно демонструє безліч голосів: непересічних, глибоких, дорослих. Ми можемо стежити за еволюцією поетичних голосів, зважаючи на тексти різних літературних поколінь. Для того, аби більш чітко усвідомити підґрунтя сучасної поезії, варто розглядати літературний процес у ретроспективі. Тому доречно почати з огляду попереднього літературного покоління. Загалом кожне літературне покоління реагує на реальність, у якій воно формується і перебуває. Прикметним також є те, що жодне літературне покоління в часових межах свого «життя» не могли визначати себе «поколінням». А градація і визначення цього явища в історії літератури відбувається зазвичай пізніше, коли дослідникам стає чітко зрозуміло, що починається нова історична епоха і з'являються нові травматичні, кризові ситуації (війни, революції тощо) і теми, усередину яких заходять нові покоління письменників. Тобто єдність певної генерації кристалізується тоді, коли старше покоління яскраво протиставляється новому.

Якщо звертатися до доволі тонкої межі між поколіннями так званих дев'яностників і двотисячників, помітна абсолютна різниця у світобаченні, розумінні себе – поетів – у контексті часу і країни. Дев'яностники – генерація, що зазнала так званої депресії після розвалу срср. Невизначеність, несформоване суспільство з надто слабкою національною свідомістю наклало свій відбиток на творчі доробки авторів. Злам епох, непросте завдання у першу чергу для митців створити нові моральні й естетичні орієнтири для суспільства, яке потребувало докорінних змін, – тиснули на письменство. Відсутність ідейної і стильової

цілісності у зв'язку з неоднозначним і розхристаним соціальним станом умов життя спровокували так звану психологію «автора-підлітка», тобто констатація психологічної незрілості. Як зауважує Н. Лебединцева: «Серед найбільш характерних рис поезії 90-х років дослідники виділяють, з одного боку, її передчасну дорослість, що проявляється в «надмірній професійності» творчості й може зумовлюватись тією культурною ситуацією переоцінки цінностей, в якій опинилися молоді поети і про яку вже йшлося вище. З іншого боку – це недорослість, інфантильність молоді поезії.» [24, 38]

Розглядаючи покоління двотисячників, ми стикаємося із зовсім іншою реальністю: активно з'являються соціальні мережі, антології, різноманітні літературні конкурси і фестивалі, що дають можливості молодим авторам заявити про себе. Починаючи з 2000х років в Україні сталося чимало визначальних подій, що вплинуло на тотальну трансформацію ідейних, стильових і жанрових засад минулих поколінь. Накладається не до кінця відрефлексований досвід попередніх десятиліть і нові виклики сучасності: Помаранчева революція, Революція гідності, російсько-українська війна з 2014 року – дотепер. Це зумовлює розвиток мілітарної літератури, часті звернення і занурення в історію, аби знайти і відродити істинну національну ідею. Початок 2000х можна окреслити неофіційними «угрупкуваннями», розмежування яких і досі прослідковується в сучасному літературному процесі. П. Іванишин справедливо стверджує: «Найновіша українська література стильово багатоліка, вона «поєднує (навіть у творчості того самого письменника) різні літературні методи і стилі...» [11, 90]

Отже, поверхнево розглянувши злам поколінь 1990-2000х років, можемо стверджувати, що відбулося своєрідне відродження: у літературу прийшли молоді автори, які фактично не встигли відчутти на собі всі утиски радянського режиму (народжені у 1980х роках або після 1991 року), їхні поетичні голоси позбавлені того флеру минулого, який часто можна помітити у поезії попереднього покоління.

Можливість вільно висловлювати власну думку у поетичних текстах, фокусуватися на будь-яких жанрових парадигмах, надавати розголос табуйованим суспільством темам – сформували доволі якісний і багатогранний пласт сучасної української поезії.

Якщо розглядати окремо жіночу лірику, можемо спостерігати суттєву конфронтацію між текстами, написаними чоловіками. Гендерна проблематика в літературі посідає чи не найвизначніше місце у критичних розвідках, дослідженнях. Мовна «конституція» художнього тексту жіночого і чоловічого відрізняється. Тому французькі теоретики деконструкції висунули цікаве припущення про існування *écriture feminine* – жіночого письма. Таке визначення вперше вжила науковиця Хелен Сіксу у своїй книзі «Сміх медузи»[42]. Зараз важко уявити відсутність цього терміну у феміністичному і загальнолітературному дискурсах. Проте, зважаючи на стрімкий розвиток суспільства, сприйняття жінки змінюється. Соломія Павличко зазначала: «Ми, звичайно, можемо і вміємо себе обдурювати, говорити... мало не про якийсь традиційний український матріархат, який при ближчому розгляді приписує жінці роль Березині – своєрідної богині-раби, такої, що береже домашнє вогнище, поки чоловіки воюють, пиячать або займаються інтелектуальними вправами» [37, 25] На щастя, у сучасному літературному процесі жінки навряд стикаються з гендерною дискримінацією, позаяк найбільшу увагу приділяють саме текстам. Жіноче письмо строкате, багате на емоційність стилістичної організації мови, сповнене глибини архетипного мислення. Зазвичай жіночі тексти відрізняються більш вичерпною метафорикою, ефектом «розірваності», еліптичністю, незвичною і, на перший погляд, невиправданою пунктуацією.

Проблема ідентифікації й інтерпретації жіночого письма, зокрема, поезії, доволі актуальна, незважаючи на чималу кількість досліджень у контексті гендерних студій. Найсучасніші зразки жіночої лірики потребують адекватного декодування, з урахуванням усіх нових реалій, що постали перед українцями.

Жіноча українська лірика до 2014 року здебільшого була доволі герметичною, сконцентрованою на внутрішніх рефлексіях. Тобто авторський голос фокусувався на особистих проблемах, прагнув катарсичного ефекту. Часто можна зустріти у віршах наскрізну діалогічність, що лише підкреслювало інтимність лірики, відсутність звернення до глобальних, скажімо, соціально-політичних питань. Яскравим прикладом можуть слугувати нижче наведені уривки з вірша Мар'яни Савки:

«куди ж бо мій любий?
на нашому сіннику-ложі
і гілочки м'яти
і квіти ромену, і рута...//
куди ж бо мій любий
затримай нам крихту світанку
уста відпочили від любовців
очі від смутку...//
уостав мій коханий
лишився горицвіт горіти...» [33, 12]

Також можемо помічати у багатьох поеток синтез людини і природи не на ситуативному рівні, а як один із проявів ідіостильових особливостей поезії. Підкреслена всеосяжність панування авторського «я» і усіх його маніфестацій у ліриці за допомогою різних художніх прийомів позначає розкнутість і відчуття свободи жіночих поетичних голосів. Можемо розглянути уривки з вірша Людмили Дядченко:

«сьогодні небо прогнило

картини оживають
твоє уривчасте ал-ло
витає із раю...//
бач місяць небо витира
від вас і від забав...
і бралось до вечора
коли мене ти
брав.» [33, 72]

Лірична героїня апелює не лише до власних інтимних емоційних переживань, а до ширших онтологічних категорій, ототожнює себе із усім світом. Показовий рядок можемо знайти в іншому поетичному тексті Дядченко: «...// і всесвіт як одежа, бо нема.» [33, 75] Тобто відчуття внутрішньої впевненості і змоги заперечення світу, себе у цьому світі знову дає нам можливість говорити про абсолютну відкритість і відсутність комплексів.

Поезія Анни Малігон, наприклад, вражає читача відвертістю і простотою голосу ліричної героїні. У кожному тексті ми з легкістю можемо зчитувати стани і настрої, авторка не нашаровує зайвих і невиправданих метафор і образів, що, безумовно, приваблює реципієнта. Ось один із текстів поетки:

«Як малиновий кущ. Наче стежка ножа.
В живота - тільки верх. Тільки верх і душа.
Із прозорих прозора. Пожежа. Сльота.
Я - продовження тіні твого живота,
(що собою саме заперечує тінь).

Твоє перше хотіння з усіх нехотінь.» [33, 79]

Загалом сучасна українська жіноча поезія розкута, не обмежена різноманітними упередженнями і темами-табу. Голоси поеток абсолютно не схожі між собою, у віршах проговорюються усі внутрішні колізії авторок і проблеми сьогодення, що ми особливо побачили із активним розвитком мілітарної лірики. Але навіть у віршах про війну поетки зберігають особливе жіноче звучання, що трактує найстрашніші ситуації і трагедії у найтонших відтінках і почуттєвих тональностях.

Різноманітність поезії дає вільний вибір читачам, аби відкрити для себе найголовнішу поетку, ритми емоційних коливань якої співпадають із читацькими запитам.

1.2 Тіло як оптика бачення світу

Питання тіла і тілесності у контексті українських літературознавчих студій, на жаль, не досліджено належним чином. Як зазначає О. Росінська: «Християнська в своїй сутності система нашої художньої ментальності підсвідомо надавала переваги духу й духовності як естетичним категоріям, відповідно, істотно знизилася значущість проблематики людського тіла, місця і ролі феномена тілесності як такого.» [40, 290]

Хоча наша традиційна культура наскрізно тілоцентрична, оскільки тодішні уявлення не ставили у конфронтацію тіло і дух, навпаки, стверджували на всіх рівнях неподільність цих двох основ буття. Прагнення до моралізаторства, розмиття кордонів розуміння так званої норми і табу спричинили певною мірою обмеженість досліджень тілесності, зокрема і в літературі. Комплекси, що десятиліттями закидали у свідомість пересічних людей, спричинили до ще більшої блокади

осмислення тілесності не лише в науці, а й навіть побутовому рівні. Нерозуміння фізіологічних особливостей та їхнього зв'язку з ментальністю призвели до того, що не лише для пересічного читача, а й для деяких письменників дивитися на світ крізь призму тіла, що є цілком адекватним і природнім явищем, було складно, часом майже неможливо.

Хоча з часом, а саме у масовій постмодерній культурі, теми тіла і тілесності набули неабиякої популярності, щоправда, навряд усі творчі експерименти можна назвати естетично довершеними. Творці здебільшого орієнтувалися на те, що люди, які прожили не одне десятиліття під радянським гнітом, потребують абсолютно нових, шокуючих вражень. Тому кінець 1980-1990х років доволі розкуто апелює до тілесності як оптики бачення світу. Але зазвичай у серйозному контексті тіло мало хто розглядав з митців. Свідоме наголошення на тілі відбувалося у рамках так званого карнавалу, що був характерним для зламу епох, аби легше пережити і відрефлексувати травматичний досвід попереднього покоління.

О. Муха зауважує, що «...сприйняття, трактування, оцінка людської тілесності, усвідомлення її місця у структурі особистості та соціальному контексті, осмислення співвідношення тілесного з духовним, характеру їх взаємозв'язку спільно утворюють той найближчий контекст, з якого можна визначати особливості культури, епохи, світоглядної системи взагалі.» [31]. Тобто тілесність і духовність створюють складну систему, яку варто розглядати у багатьох наукових і культурологічних вимірах, щоб мати змогу цілісно сформулювати розуміння цього феномену.

Якщо концентрувати увагу на тілі і тілесності саме в поезії, ми можемо помітити важливість функціонування частин тіла фактично як окремого простору, що нерозривно пов'язаний із загальним полотном тексту. Внутрішня емоційна напруга, що, на перший погляд, мало пов'язана з фізичним тілом, повсякчасно корелює з тими чи іншими частинами тіла. Людське тіло виступає своєрідним

провідником душі у всесвіт, елемент подібності і водночас відмінності кожного індивіда. Також варто зазначити, що тіло людини майже не може перебувати у статичному стані, воно постійно змінюється, прагне до пізнання себе у часопросторі. Тому можемо говорити про таку саму динаміку у поетичних текстах, де кожна нова емоція вивільняє нові можливості тіла.

Не складно здогадатися, що найбільше тіло фігурує саме в інтимній, любовній та еротичній ліриці. Для кожної авторки простір тілесності постає абсолютно інакшим. Тіло може бути сексуалізованим, увиразнювати, як ішлося вище, емоційні сплески, піддаватися сакралізації чи навпаки. Авторські моделі світу у поезії зумовлюють роль тіла у текстах. Можемо зустріти глибинне осмислення тих чи інших окремих частин тіла або суцільної гри з різними тілесними елементами. На це впливають жанрова специфіка і тональність авторського голосу: від життєствердного і сексуального до трагічного і місцями приреченого.

Також викликає інтерес питання одягу/голизни, позаяк це напряму пов'язано з тілом. Зважаючи на уявлення про сакральність і важливість одягу у традиційній культурі, можна детальніше декодувати тіло у тексті, якщо більш прискіпливо розглядати акценти (якщо вони є) саме на так званому продовженні тіла – одязі. Наприклад, оголеність (не в еротичній поезії) часто може свідчити про хиткий і вразливий стан ліричної героїні, неможливість захиститися. Як стверджує О. Росінська: «Жіноче тіло може сприйматися як джерело життєвості, призначеної для жертви чоловікові, світ, призначений для віддавання...» [40, 293]

Загалом погляд на світ крізь призму тіла притаманний нашій сучасній поезії, особливо жіночій. Тема тілесності, створення текстів із фіксацією не лише на емоції, а й своєму тілі, його осмислення доволі глибоко закорінена у ментальності українців. Жіноча лірика тяжіє до особливого світовідчуття, більш емоційного словесного обрамлення. Тіло і тілесність налаштовують своєрідну оптику

світобачення, звертають до непроминальних істин, що творять глибокі і багатогранні тексти.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ЕРОТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Еротика у традиційній українській культурі: вплив на розвиток літературного процесу.

Еротика – невід’ємна частина буття на всіх рівнях. Не дарма ця проблема була і лишається актуальною, незважаючи на складність термінологічної диференціації. Ще з античних часів відбулося розмежування любові на так звані платонічну та еротичну. Як бачимо, співвідношення тілесного і духовного завше визначало онтологічні виміри. Ці два типи любові не були різко протиставлені, навпаки, вони утворювали аксіологічну єдність. Якщо звертатися до язичницької міфології, також стикаємося з фактичною сакралізацією еротичних і тілесних символів та образів. Варто згадати лише фалічні культури, що мали потужний вплив на дохристиянське світобачення. Микола Махній у своїй книзі «Еволюція інтимності: від Едему до Мережі» наголошує на тому, що: «...Практично всі статуї старослов’янських Богів (капи) мали фалічну форму, тобто представляли собою стовп, на якому вирізувалося лице божества та якийсь його атрибут: кільце, меч, ріг тощо. Верх капи був увінчаний князівською шапкою так, що загальна композиція статуї нагадувала фалос.» [25, 256]

Така тілоцентрична модель світу була виправданою, зважаючи на те, що філософія язичницького вірування полягала у гармонії людського і природнього. Язичники не цуралися так званої «плотської» любові, навпаки, поклонялися власним божествам, мали специфічні традиційні уявлення про сім’ю і продовження роду. Також їхні свята і веселощі відрізнялися окремою увагою до забав, пов’язаних з еротикою та тілесністю. Навіть свято Івана Купала, що зберіглося до нашого часу, несе у собі глибинний екзистенційний сенс. Марена та Купала – головні герої дійства – означали жіноче і чоловіче начала, а їхнє поєднання символізувало зародження життя. Стихія води, що є однією з ключових у традиційній обрядовій

системі свята, також є своєрідним першопочатком, очисною енергією; вважають, що вона відповідає жіночому началу, натомість вогонь – чоловічому. Єдність цих різних вимірів світу витворює особливу і непересічну модель макрокосму наших предків. А до «розколу» цієї єдності долучилася християнське віровчення, де обстоювалася позиція гріховності плоті, засудження «земного» кохання і обов'язковість виконання тих чи інших приписів, що фактично тримали людину у постійній спокусі задовольнити себе, насолодитися «гріхом». Через накладання табу на теми, що не можна витіснити ні з фізіологічного, ні з духовного світів, і запровадження жорсткої «дисципліни» навіть у приватному людському житті, практика досліджень і осмислення впливу еротики на розвиток, зокрема, літератури у нашому науковому полі доволі слабка і невиразна.

Розглянувши вагомі причини, що наклали відбиток на розвиток творчих голосів українського письменства, нам не видається дивним оминання та негативна конотація усього, що пов'язане з еротичними виявами людської природи. Як зазначає Леся Мудрак в авторефераті до своєї дисертації: «Проблема еротичної лірики давня і водночас достатньо не розкрита у порівнянні з іншими жанровими різновидами лірики як родового поняття, хоча існувала здавен як у міфах та фольклорі, так і в художній літературі. Очевидно, таке ставлення до еротичної лірики зумовлене підміною понять, неадекватним її сприйманням, ототожненням із сексизмом, із семантикою гріховності. Витіснена на маргінеси літературно-критичної рецепції, вона не раз потрапляла під усілякі табу, хоча ні в письменстві, ні в критиці не повинно бути тем, незручних для аналітичної рецепції.» [30] Насправді, така реакція на жанр еротичної лірики – печальне явище. Позаяк суспільство доволі часто ставить штампи в літературі, подібні на дипломатичний термін «*persona non grata*», довгий час тема еротики і тілесності була табуйована. Але образ Еросу був присутнім і змінювався, зважаючи на локальні і світові процеси розвитку мистецтва.

У традиційному сороміцькому фольклорі уявлення про тіло, конкретні статеві органи часто позначали евфемізмами, натяками. Це свідчить про високу моральну культуру, яскраве образне мислення. Наприклад, «Ой, чук-чук-чук, наловив дід щук, баба рибку пекла, сковорідка текла». [13] Народне розуміння жіночого тіла яскравим чином втілені в обряді «комора», така собі перевірка на чесність нареченої. Саме під час цього обряду співали сороміцькі пісні. Наприклад: «Стелимо гарненько, щоб було м'якенько, стеліте околоту, щоб легше було проколоти. Стружіте дишля, щоб "калина" вийшла.» [13] Як відомо, калина – символ цноти і честі дівчини.

На щастя, зберіглося багато зразків такої народної творчості, вони засвідчують, що для українців теми сексу, еротики і тілесності були важливими. Тодішня ментальність нашого народу не вважала це чимось неправильним чи бридким, навпаки: проводила паралелі між тілом і, скажімо, рослинами чи побутовими предметами. Тобто культура тіла і еротики набула високого розвитку у традиційній ментальності українців, що спричинило беззаперечність подальшого просування жанру еротичної поезії.

Потужну лібідозну енергію можна віднайти у таких українських класиків як: Тарас Шевченко, Іван Франко, Павло Тичина, Михайль Семенко, Гео Шкурупій, Максим Рильський та ін

Особливо епоха модернізму вражала розсипом нових форм, еротичних поезій та вибухів тілесності на папері. Наприклад, ось такі еротичні візії розгортає перед читачем Гео Шкурупій: «пристрасні поцілунки гарячих вуст

роздушилась велика червона вишня

стримані подихи

тепла вода запашних долонь

ох ми я

м'якість гарячих дотиків

твердість хвильолона

ах

роздушилась велика червона вишня

по всьому тілі теплий сік». [44, 192]

Не можна лишити поза увагою той момент, що справжню високу еротику творять саме образи, метафори, які лише наштовхують читача на фантазійне витворення того, що пише автор. Коли у поезії демонструються фізіологічні процеси, нехудожнє виверження інстинктів, звичайно, її не можна ставити на один щабель зі справжньою еротикою в літературі.

Із наших сучасників варто виокремити знаного поета Дмитра Павличка – він як ніхто вміє найтоншим пензлем слова змалювати палючу хіть, вібрації кохання і єднання жінки з чоловіком. У творчому доробку поета аж дві збірки інтимної лірики: «Таємниця твого обличчя» і «Золоте ябко». Ось приклад довершеної еротичної лірики:

«Напав я на тебе раптом

на стежці посеред степу,

Нахлинув, як дощ краплистий,

як проливень буревійний...//

Як змокла ти вся до нитки,

Повільніше стала бігти...//

Ми різко зійшлися в танці, -

Аж гудзики відірвались

Од плаття твого тонкого...//

Я ж був тобі за одержу

Єдвабну і за намиста...//

Відходив – не дощ, а хлопець,

І запах твоєї плоти

Я ніс, наче воду, в жмені.» [35, 31]

Така вишуканість у слові спонукає реципієнта захоплено уявляти поезію, інтерпретувати у напрямку ключових аспектів індивідуального розуміння.

Якщо говорити про найсучасніших авторів, також можна називати багато імен поетів, які пишуть еротичну лірику: Дмитро Лазуткін, Анна Малігон, Людмила Дядченко, Юрій Винничук, Мар'яна Савка, Леся Мудрак та інші. Розмаїття оптики, за допомогою якою сучасні автори розглядають еротичку, вражає. У кожного – свої неповторні тональності: ніжні, жорсткі, ексцентричні чи провокативні... Але всі вбачають найвищу суть людського існування – кохання.

Таким чином, ми дійшли до логічного висновку, що еротика існувала, існує і буде існувати у мистецькому полі як невід'ємна складова буття. Простір тіла і сексуальності – невичерпний, його сила життєдайна, вона підносить читача у найвищі матерії естетичних і підсвідомих вимірів. А в літературі еротична поезія – чи не найвищого ґтибу «чисте мистецтво», наділене красою, соковитістю слова й думки.

2.2. Еротична лірика як жанр в українській літературі: гра чи справжність.

Лірика як жанр потребує пильного аналізу і осмислення, позаяк доволі часто трапляються зміщення у розумінні і подальшому декодуванні текстів у залежності від їхнього тематичного та ідейного забарвлення. Еротична лірика активно розвивалася з давніх часів, хоч як явище вона сприймається доволі критично і скептично через стереотипні уявлення про це жанрове спрямування. Очевидно, що протягом еволюції літературного процесу не лише українського, а й світового, відбувалося накладання різних деформованих матриць на еротичну у поетичних доробках тих чи інших авторів. Це зумовлено вимогами доби, соціальними умовами, історичними подіями тощо. Тому дослідження, пов'язані з розглядом еротичної лірики як серйозного явища у літературі доволі стислі і переважно не є актуальними зараз.

Аби більш чітко усвідомити специфіку і особливість еротичної лірики, на наше переконання, потрібно хоча б поверхнево зіставити її з іншими видами та відітнути зайві нав'язані характеристики. Як зазначає Леся Мудрак у своєму дослідженні: «Еротичні твори не порушують соціальну або національну проблематику, не переобтяжують себе публіцистичною риторикою, як громадянська лірика, не повчають, як дидактична, не схильні до рефлексивного споглядання природи, як пейзажна, не заглиблені в онтологічно-екзистенційні концепти й універсалії, як філософська, не абсолютизовані на осмисленні людської долі в контексті всесвіту, як медитативна, не причетні до трактування історичного процесу поза його тривалість, детермінованість, а в спонтанних спалахах героїки, як історіософська, до апеляції до Бога, як релігійна, до висвітлення колізій насамперед людської душі, як психологічна, до ідеалу сердечного переживання, як платонічна.» [28]

Але важливо зазначити, що еротика синтезує у собі всі частини людського життя, розглядає і осмислює їх крізь свою своєрідну призму; еротична лірика здатна творити власну модель світу у різних контекстах, що пов'язані з різними вимірами реального життя. Це породжує різноманітні жанрові поєднання, наприклад, еротично-пейзажна, еротично-психологічна лірика та ін. Але виробити закономірну і чітку класифікацію майже неможливо, оскільки естетичні, тематичні, художньо-зображальні засоби у тому чи іншому творі не можуть вкладатися у сухі вимоги до точного жанрового визначення.

Враховуючи ці особливості у так званій ідентифікації еротичної лірики, можемо стверджувати, що в українській літературі вона була деякою мірою витіснена за межі «прийнятних» різновидів лірики, отже, не мала достатнього простору для повноцінного функціонування. У таких умовах сформувалася доволі сплутане розмежування любовної, інтимної та еротичної лірики.

Безумовно, любовна лірика найпопулярніша у контексті світової літератури, вона звертається до високого та ідеалізованого кохання, де закоханість піднесена до найвищих рівнів сприйняття особистістю, а часто вона зовсім виходить за так звані «земні» межі і стає об'єктом за своєю суттю космічним, прирівняним до вищих сил, які людина не здатна зрозуміти й осягти.

Часто трапляється так, що інтимну лірику ставлять в одну низку з любовною, хоч смислове підґрунтя у них значно різняться. Насамперед інтимна лірика має більш широке емоційне поле, оскільки може бути звернена не лише до коханої людини, а й майже до будь-яких аспектів людського життя. Вирішальною тут є особиста рефлексія автора, його глибоко емоційні переживання по відношенню до того чи іншого явища екзистенції.

Натомість еротична лірика концентрує у собі найбільшою мірою тілесні і лібідозні енергії, хоча вони можуть бути підкріплені так званими високими

почуттями. Еротика зосереджена не лише на фізіологічних процесах, а й на висвітленні найтонших порухів людської душі у нерозривному зв'язку з тілом. Експресія емоційного надриву в еротичній ліриці спрямовує читача не лише до усвідомлення тих чи інших фізичних станів, а й до аналізу синтезу тілесного і духовного.

Таке умовне розмежування свідчить про ідейну близькість цих трьох різновидів лірики, схожі системи моделювання світу у поетичному творі, але так само констатує явні відмінності, що породжують відповідні типологічні особливості у формуванні концепцій аналізу текстів.

Повертаючись до української літератури та місця еротичної поезії у ній, варто зауважити, поезія еротичного спрямування функціонує як жанр ще з часів фольклору. Це дає підстави свідчити про традиційну концепцію сприйняття і розуміння життя. Відповідно таке підґрунтя є важливим і визначним рушієм для розвитку подальшого сприйняття еротики як невід'ємного пласту людського існування.

Отже, еротична лірика як жанрове спрямування в українській літературі посідає доволі знакове місце. Вона утверджує повноцінну картину світу для українського народу, систематизує і гармонізує зв'язок між тілом і душею. Еротичні пориви у поетичних текстах допомагають більш глибоко відчувати ідіостиль авторів, віднайти у текстах закодовані елементи колективного несвідомого. Ці знання впливають на загальний аналіз ментального портрету нації, виокремлюють важливі особливості, що є визначальними для цілісного розуміння літературної творчості.

РОЗДІЛ 3. ГОЛОС ТІЛА У ПОЕЗІЇ ЛЕСІ МУДРАК. ЗБІРКИ «ОГОЛЕНА САМОТНІСТЬ» ТА ««ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido»

3.1. Роль тіла в авторській моделі світу.

Одна з найперших книг Лесі Мудрак – «Оголена самотність». Збірка вийшла друком у 2006 році. Промовиста назва підкріплена глибокими текстами, що вражають відвертістю і щирістю думки молодої поетки. Як зазначив Микола Жулинський: «Поезія Олесі Мудрак – це стрибок ошаленілої від вирування почуттів уяви у прірву еротичних переживань, які поетеса поривається накликати на свою Долю...» [29]

Справді, потужна лібідозна енергія не лишає читача байдужим, вона розкриває симбіоз тілесності і духовності, позбавляє тексти табу і внутрішніх заборон. Місцями наївна і абсолютно душевно оголена для світу, лірична героїня екзальтовано прагне відчутти любовні потрясіння і своєрідні переродження. Чоловіча постать проходить червоною ниткою через усі вірші, для ліричної героїні чоловік є доповненням її нутра, але при цьому вона абсолютно самодостатня:

«Із уст чоловічих

Болять дороги. //

Руки малюють хрестиком

Узори на тілі схрещенім:

– Ти – чудо, вогниста дівчинко, -

Мовчиш розвихрено-соромно. //

Я тебе не люблю щоденною:

У єстві – херувими-демони...//

Ти шукаєш – і не знаходиться –
Те знаходиш, що не шукається...
...У тобі Ерос жінки родиться
І болить...» [29, 52]

Перманенте згадування різних біблійних чи релігійних образів затверджують у ліричної героїні віру, що не стишує і не здавлює її щирих рефлексій і монологів. Це формує її мікрокосм цілісним, не розділяє прірвою тілесність та релігійні концепти:

«Підповз туман
Молочним змієм в Рай...//
Молитва пальцями нас пестить –
аж болить.
В пучок триєдності спресована
людина.
Я від Апостола ще буду мати сина,
бо Вседержителем вагітна підсвідомість...» [29, 50]

Леся Мудрак сміливо апелює до теми Бога, конструює у віршах власне бачення і розуміння релігії у своєму тілоцентричному контексті свідомості. Сирадоева О. у своїй статті наводить таку тезу: «Жива істота (як окреме Тіло) виступає рівноцінним суб'єктом угоди з Богом. Відтак, можна стверджувати, що біблійний контекст книги Буття надає Тілу вищого онтологічного значення.» [41]
Лірична героїня поезії Лесі Мудрак переосмислює канонічні і надто зашорені

загальноприйняті моделі сприйняття Бога, тому дозволяє їй бути на рівних позиціях, не розмежовує божественне/людське.

Також поруч із емоційно і почуттєво піднесеними текстами з'являються меланхолійні мотиви й образи. Вони вмонтовуються у поетичне плетиво, доповнюють спектр переживань, де лірична героїня у стані певної екзистенційної кризи відшукує нові шляхи вивільнення своїх переживань:

«Літо кровить:

Вилами слів – по очах

Біль-наглядач

Відчужено уперіщив...

І знову – у силі

Сильної Жінки Страх,

А слабкість примарно свище...//

Недобачає Любов,

Що ми – замалі

І завеликі вже

У своїм величчі...» [29, 59]

Незважаючи на початкову саморефлексію, лірична героїня повертається у найголовніший для неї універсум – любов. Потужне усвідомлення себе як жінки для ліричної героїні нерозривне із любов'ю, вона цілісна і наповнена у цих почуттях.

Констатація власного життя як невідворотності і не випадковості наздоганяє ліричну героїню і вибухає у ній вітальною енергією:

«Я є. Живу.

Мене і не могло уже не бути.

Так землетрусно збурюється плоть...//

Вриваюсь одержимістю у вище...//

Молитвою до Господа тулюсь,

поезія розбухрує свідомість,

а я – люблю.» [29, 73]

Загалом збірка «Оголена самотність» сповнена різними образами, що формують різноманітну оптичну систему бачення себе у світі ліричною героїнею. Протягом усієї книги вона проходить внутрішні випробування, нарощує жіночу силу, аби говорити про свої почуття так голосно, як це можливо. Відчувається постійна присутність чоловіка у її часопросторі, він для неї стає і захистом, і втечею, і страхом, і болем, і, врешті-решт, любов'ю. Емоційно мінлива і вразлива, лірична героїня намагається зріднитися і відчутти себе у всіх станах природи, порах року, вона здатна розчинитися у моменті, при цьому не руйнує свою цілісність. Справжність і глибинна суть тілесних досвідів підкріплена тонким чуттям навколишнього світу. Тіло є інструментом творення нових актів самоусвідомлення, проживання буття тілом і у тілі, яке відчуває і розуміє кожну збудливу реакцію на ті чи інші подразники. Інколи здається, що лірична героїня перебуває у межових точках, вилітає у своїх переживаннях за межі земного життя і саме в інших вимірах знаходить силу, аби визнавати себе жінкою у любові і любов у собі – жінці.

Розглядаючи поетичні твори, що входять до збірки «ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido» 2015 року, нескладно зауважити, що всі вони написані в різні періоди, себто різниця між віршами може сягати десяти років. Тобто деякі тексти ми зустрічали і в «Оголеній самотності». Це дає змогу більш широко і панорамно дослідити образ

жінки і сенс тіла – центр не тільки збірки «ТекС-ТИ-Ль&Libido», а й усієї творчої концепції Лесі Мудрак.

Доцільним буде зробити певну вибірку у хронологічному порядку і проаналізувати ліричну героїню у різних текстових і життєвих хронотопах.

Почнемо з експресивного й еротично-грайливого диптиху «ТИ-НЕ-ВИ». Тут образ жінки постає відкритим, виразні найглибші почуття і фізіологічні, і душевні:
«Ти-не-ви-повзешшш

Із мого ліжкааа..//

Час фіксує свої позначки

На моїй колоритній фігурі...»[27, 108]

Жага тілесності зав'язана разом із гострим розумінням часу, що живе своїми ритмами у кожному з нас. Текст своєю ритмікою змушує розгойдувати усю жіночність, яка закладена між рядків, приміряти подумки різні контексти існування цієї жінки, найголовніше, що кожен читач може віднайти унікальний образ відчуття тієї самої жінки, про яку пише Леся Мудрак. Фігура і власне тіло підкреслюють емоційні пориви. Акцентуація на особливих тілесних знаках також увиразнює ставлення і значимість коханого для ліричної героїні, вона приймає його цілісно, зосереджуючи свою увагу на найменших деталях і вони для неї є масштабними і дорогоцінними:

«Лодія?

Дія?

ПО-ДІЯ – твоя найрідніша родимка...» [27, 109]

Чоловіче начало ніби підсилює і вивищує жіночу слабкість, що нерозривно пов'язана із небаченою силою:

« Я – гусінь на серця дрєві –
потреба його ді-ря-вити...» [27, 110]

Поетка отілеснює неістот, таким чином вибудовує фактично тілоцентричну модель світу, де все відбувається тією чи іншою мірою у нерозривному зв'язку з тілом.

Бажання справжнього кохання, вмонтоване у весь хронотоп, у якому перебуває лірична героїня:

«Кохай мене надуювно!

Кох-ай: щоб так і так

простір втомою судомило...» [27, 111]

У цій поезії жінка готова розчинитися у млосному почутті, можна вважати, що героїня прагне віднайти себе за допомогою такого собі фізичного і духовного очищення, що полягає в акті кохання, злиття двох тіл. Вона готова оголюватися перед новими відчуттями, це свідчить про відсутність підсвідомого страху перед близькістю, готовність вести діалог тіл і душ:

«Не тре-ба!

сама роздягнусь...

Лиш тільки не скину шкі-і-іри...» [27, 110]

Наступний текст, який беремо до розгляду, - «Сейсмічна зона». Якщо дивитися на назву в контексті усього творчого доробку авторки, безпомилково можна стверджувати, що епіцентр землетрусу – це почуття, тілесність і діалог між чоловіком та жінкою. До речі, діалогічність без прямих діалогів – дуже цікава особливість поетичного світу Лєсі Мудрак. Початкові рядки:

«Як

доооовго

я

не відчувала

чоло-віка...

Його опуклість

Зрілу

у собі...» [27, 71] лунає у двох тональностях: сповіді та заклику. Чоловіче тіло є для ліричної героїні якоюсь мірою невід'ємною частиною її самої, тому вона потребує не лише ментальної присутності, а й фізичної. Провокативність манери викладу своїх почуттів розбурхує і збуджує уяву читача. Побудова тексту і його ритміка працюють на плавне пришвидшення темпу прочитання і розуміння:

«...Роз-коли-хую-сь

Інню, і –

в боже-віль-ню...

Агоов!

В сейсмічну зону –

в Любов!» [27, 73]

Тут експресія досягає нового рівня, лірична героїня сприймає такий стан як невідворотність того, що поза межами нормальної свідомості. Далі цей стан знаходить абсолютне підтвердження:

«Хочеться такої голизни,

щоб ніяка тобі одежина

не затулила

твою одержимість!..»[27, 74]

Цілковита готовність віддатися глибині почуттів доценту, не зважаючи ні на що і знову необхідність чистої тілесності, що не деформується зайвими для такого душевного і фізіологічного пориву декораціями у вигляді одягу. Кульмінація, що припадає на кінець тексту, вражає відвертістю:

«...Маю жагу і приціл, як у танка...

Обережно!

Я – еротична гурманка!!!» [27, 75]

Тут реципієнт розуміє, що жінка готова на все, вона смілива і сильна, врешті-решт, визнає себе тією, хто любить насолоди і свою жіночність тіла у цих насолодах.

Черговий текст, який ми беремо до уваги, вирізняється з-поміж усієї поетично-еротичної канви Лесі Мудрак. Тут жінка постає в одному з найголовніших своїх образів – матері. Метафорика вражає:

«Заснула в льолі апельсинової шкірки,

сновиддя розбивалися об цедру

соками артерій.

Ніч...» [27, 130]

Стан вагітності прирівняний із апельсином:

«...День – як день...

А я – вже апельсинова.

Як же личать дольки повновиді!

Тіло – помаранч...» [27, 130]

Лірична героїня відчувається природно і піднесено:

«Як же хороше – ні рук, ні голови!..

Ані часу у мені...

суцільна...

мати...» [27, 131]

Тіло постає своєрідною оболонкою, у цьому тексті воно не сексуалізоване, навпаки є сакралізованим у свідомості майбутньої матері-ліричної героїні. Материнство сприймається як те, що існує поза часом і поза матерією, це глибинний стан розуміння самої себе, усвідомлення ліричною героїнею внутрішніх найпотаємніших куточків своєї духовності. Такий архетипний образ жінки-матері є універсальним в усіх світових мистецьких контекстах, проте він змінюється в залежності від окремого індивідуального досвіду.

Якщо зважати на думку вітчизняних науковців, перше місце серед архетипів українців посідає саме образ жінки-матері. Тому не дивно, що повсякчас жінка-матір існує у художній системі не лише окремих авторів, а й усієї літератури.

Загалом тіло для поетки постає окремим поетичним простором, де сповна розкривається голос ліричної героїні. Крізь призму тіла вона дивиться на світ і резонує з ним, переживає емоційні потрясіння, пізнає себе як жінку. У поетичному голосі Лесі Мудрак – тіло є інструментом власного часопростору ліричної героїні. Це яскраво демонструють такі рядки:

«Плавиться шкіра піску – серпень. //

Насолода прочісує тіло –

гребнем. //

Язичком оббігаю шал

сонячний.

Кола твого забуття –

бубликом

На перст безіменний

вдягаю –

боляче...» [27, 55]

Бачимо, що кожна емоція підв'язана до тієї чи іншої частини тіла. Поетка майстерно грається із образами, не перетягуючи всю увагу лише на цю гру. Вони гармонійно вплітаються у загальну поетичну канву, доповнюють її і формують особливий авторський голос.

Як відомо, еротичний концепт зображується у літературі через призму різних емоційних і психологічних категорій. Одна з основних таких категорій – гра. Еротична поезія найбільше вимагає від автора загравання з читачем, провокування його на нетипові моделі мислення, що відхилені від стереотипних шаблонів сприйняття літературної творчості. Мабуть, це єдиний жанр, сприйняття якого не має «серединного» значення. Тобто еротикою у поезії або захоплюються, або зневажають і не сприймають.

Кокетування у тексті з читачами – звичне явище для поезії Лесі Мудрак, вона навмисне виводить реципієнта на текстове поле, де стріляє у нього неочікуваними метафорами й образами, нетиповою вимовою, епатажним стилем мовлення. Але це не гра заради гри, безсумнівно, за цим прихована глибина думки, сили слова. Якщо реципієнт повністю занурений у поетичний світ, він може відчутти виразний і відчайдушний крик справжньої жінки, ліричної героїні, яка собою втілює цілі пласти мистецького світового досвіду, її візії заводять нас у різні простори, зображені через їх отілеснення:

«Не-при-ту-ла

Тулилась стоячи

Лоном

у тонкошкі-і-ірий степ.

Зверху – Вінчі, а нижче Рубенс дома-льовують

не-на-сить Господню...» [27, 118]

Тут простежується яскравий елемент гри – Леся Мудрак вводить читача у контекст світового живопису, що відіграє у тексті роль своєрідної гіперболізації почуттів пристрасті. Загалом гра – суцільне перебільшення, повернення до дитинного усвідомлення себе і світу навколо, спрощення великого контексту до особистісного:

«Наді мною зміїє Врубель –

Демонічні ці ру-хи,

уу-у-ух?

простирадло долівки грубе

вже напружило ночі слух...» [27, 119]

Ці рядки насичені алітерацією, творенням характерної для авторки ритмомелодики провокують читача на підсвідому відповідь – фантазування і накидання образу ліричної героїні або її партнера на себе.

Варто взяти до уваги також ексцентричну манеру читання віршів Лесею Мудрак. Формати сучасних поетичних вечорів дозволяють імпровізувати і втілювати еротичні сюжети у безпосередньому живому діалозі з глядачем. Придихи, розтягування голосних звуків, різкі зміни інтонацій, вигуки – так чи

інакше відбуваються у площині гри. Мова тіла також вирішальна у перформансі читання поезії авторкою. Вона неодноразово використовувала театралізовані прийоми, аби увиразнити зміст тексту, продемонструвати глядачеві сюжет вірша за допомогою тіла. Мудрак удавалася до читання лежачи, стоячи на колінах тощо. Подібні декламаційні рішення поглиблюють зв'язок тілесного і ментального.

Саме в моменти читання наживо чуттєвість жінки розростається до неосяжних масштабів. Все ж таки голос і тембральні особливості деяких поетичних творів змушують відчувати справжнє жіноче начало, сутність перманентного стану, що називається «жінка».

Глибоко екзистенційна поезія, що часто стає потоком свідомості вимагає особливого розуміння, яке виводиться завдяки авторській пунктуації. Леся Мудрак не є запеклою прихильницею традиційної пунктуаційної системи, хоча здебільшого дотримується правил. Наприклад, у збірці «Оголена самотність», що передувала «ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido», пунктуація більш традиційна, читач не зустрічає розсипу знаків. А вже у новій збірці авторка перебуває у руслі постійного пошуку нових форм, які гармонійно доповнюють пунктуаційні «родзинки» у вигляді різних нетипових символів для художнього тексту. Наприклад, дужки, які увійшли у сучасний інформаційний світ символом усмішки чи сміху, досить злагоджено вписуються у художню систему авторки:

«Троль тіла.

Ти ж

хо- ті-ла?!

троїстих траєкторій)))

Голова – тріщина...

ТРИ?

Ще?

На!...» [27, 138]

Розсип знаків не затуляє змісту, він доповнює і спрощує якісне декодування читачем емоційного і смислового посилу, закладеного у рядках. Також неозброєним оком видно вживання великої кількості окличних знаків, питальних, крапок. Також поетка грається зі шрифтами, що безумовно акцентує увагу читача, коли він тримає книгу у руках. З одного боку така гра додає пікантності і гостроти, а з іншого боку – підкреслює скриті смисли:

«...не

кохалися

місяць...

не

кохалися місяць.....

жах!!!!!!!!!!!!!!!» [27, 103]

Гра з поділом слів на склади, в яких народжуються нові слова, уже традиційна для поезії Лесі Мудрак; декламація співпадає з таким розмежуванням інтонаційних наголосів і ритмів, що є важливим.

Безліч крапок не наприкінці речення свідчить про паузу, збивання висоти до нуля думки, таке собі місце, де читач може до кінця усвідомити щойно прочитане й далі занурюватися у текст.

Питання сприйняття чи не сприйняття таких елементів авторського загравання у діалозі з реципієнтом доволі неоднозначне і хитке: немає чіткої межі, яка регламентує «правильність» і виправданість подібних відхилень у системі художнього тексту. Але на прикладі творчого доробку Лесі Мудрак можна сміливо

стверджувати, що така гра позитивно діє на потенційного інтерпретатора тексту, він автоматично включається у процес розгадування, мисленневих реакцій на той чи інший символ.

Отже, формування впізнаваного ідіостилю неможливе без особливого чуття розділових знаків автором. Пунктуація акцентує увагу на найголовніших моментах для читача, відкриває нові виміри стильового наповнення і формальних обрамлень.

Підбиваючи підсумки вибіркового аналізу декількох поетичних творів у хронологічному порядку зі збірки «ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido», можна стверджувати, що образ жінки у поетичному світі Лесі Мудрак різноплановий, не зведений до однієї домінанти. Жінка-звabниця, жінка-сила, жінка-матір та інші риси переплетені у єдиний портрет. Тілесність і тіло для неї є надзвичайно важливими. Цікаво, що усі ці багатогранні виміри розуміння жінки однаково широко представлені у творчому доробку поетки. Вона не розмежовує, наприклад, матір і спокусливу грайливу жінку, Леся Мудрак вбачає гармонічний розвиток і окреслення образу жінки і її тіла саме у симбіозі всіх якостей, які визначають індивідуальний психологічний портрет героїні.

3.2. Еволюція осмислення тіла й тілесності: зміна голосу ліричної героїні як зміна світобачення

Безсумнівно, будь-який митець еволюціонує у своїй творчості, намагає досі не відомі її грані. Відповідно до змін концептуальної складової творчого доробку відбувається перевтілення ліричної героїні або ж героя. Леся Мудрак витворила неповторне бачення тіла і тілесності у контексті образу жінки, її чуття світу. Таким чином персональний досвід авторки став загальним, він є у широкому інтерпретаторському полі актуальним і насущним, зважаючи на гендерні питання сучасності.

Порівнюючи дві збірки, що видані з різницею майже у десять років, відчувається зміна тональності голосу ліричної героїні. Він стає більш дорослим, досвідченим, міцним. Але не втрачається легкість, навпаки, відчувається ще більша грайливість, відкритість читачеві. У доробку з'являється багато іронічних текстів і замальовок, що органічно співіснують із серйозними текстами, вони додають гумору і самоіронії поруч із серйозними, забарвленими екзистенційними трагедіями і переживаннями, текстами:

«Африка – не –
фригідна...
з Тунісом
не переспиш.....
фріки і сфери – мідні –
га-шиш...» [27, 102]

Також авторка приймає виклики сучасності і у її віршах з'являються згадки назв соціальних мереж і загалом нових реалій, що розгортаються навколо інтернет-простору. На нашу думку, ця тенденція позбавляє тексти зайвого пафосу, дозволяє

читачеві відчуті один спільний часопростір із авторкою, тобто наблизити горизонти сприйняття. Текст не є химерним нагромадженням образів і метафор, а лунає по-сучасному, віддзеркалює спільну реальність для всіх користувачів різними інтернет-ресурсами:

«Ночі

настільні пазли

азарт – скалічений...//

В соцмережах біль тролити

запобіжниками електронними...//

і фейсбуку – суцільні тропіки...

одноразові одноночники.

Віртуальні Опіки...» [27, 53]

У часовому відриві між цими книгами означений шлях переродження ліричної героїні і світу навколо неї, позаяк вона сама його творить і перетворює. Тіло жінки у художній системі Лесі Мудрак, зливається зі світовими ритмами і мистецькими контекстами. Це прослідковується, як на ранніх етапах, так і на подальших.

Вважаємо потрібним наголосити на тому, що «ТекС-ТИ-ЛЬ&Libido» – яскравий приклад переродження поетки у прозаїка, позаяк збірка містить чимало так званої поезії у прозі або поезопрози. Багатогранність еротичної поезії поєднана з екзистенційними настроями прозових рефлексій. Вони висвітлюють інакшість мислення – без елементів гри й епатажу. Тексти приголомшують глибиною занурення авторкою у філософію життя, лірична героїня постає ніби оголеною перед читачем, видає «на-гора» свої переживання, вириваються також фаталістичні

ноти світовідчуття, трагічність образу жінки в контексті не тільки стосунків із чоловіком, а й із самою собою: «Так іноді хочеться увійти в себе, як у артезійну судину, і ніколи більше не виходити, не знімати із себе петлю, і себе – із петлі» [27, 6]. Центрове положення тіла у творчій системі координат авторки також зберігається, як і в попередній збірці. Але складається враження, що вона його відчуває на іншому рівні свідомості.

Приреченість тут переплетена з бажанням бути щасливою разом із чоловіком, попри внутрішній біль і страждання: «Минуще зав'язує мертві очі червоною хусткою, але шкіра... як глибоко відкрилися її пори! Вони готові були прийняти Тебе всього.» [27, 6] Знову бачимо отілеснення емоцій і почуттів. Сміливо можна виокремлювати цю рису як один з головних мотивів усієї поезопрози Лесі Мудрак. Безвихідь читається у кожній фразі, вона виступає самобутньою оболонкою стану, прописаного на текстовому полотні рефлексій: «Житиму, але не я, любитиму, але не я, це – не я буду тоді, коли мене мною ж убили. Поховаю себе в цій осені, щоб ніколи більше в неї не повертатися, бо повернення – це завжди – знак безкінечності...» [27, 43]

Безсюжетність поезопрози вимагає абсолютної присутності читача – тут і зараз: «Ерос і Танатос. Цілуємось... Розумію – цілунок – важкезний, як смерть... Сморід вулиць... і вилиць... просто сніг раптом – виливсь, а... чи – вливсь...» [27, 63]. Такий стиль письма нагадує сюрреалістів, що творять власну реальність, ніби пишуть крізь сон, коли ще можна більш-менш чітко чути голос підсвідомості. Також, як і в поезії, велика увага приділена часу – змісту нашого існування: «Жінка – це мембрана часу, його граційний зміст і перверзійний хід... Вона – шах і вона – мат... Вона закінчується в собі раз і назавжди, аби не кінчитись Кимось...» [27, 70]

Відчувається перманентне звернення до античних категорій, вони вбачаються авторці як певне мірило і найвищий ступінь істини: «Лишається тільки чорнота й

Танатос. Бо кров можна поновити в тілі, але не можна поновити кров душі...» [27, 93]

Загальне значення прозових рефлексій у збірці – камертон емоційної реальності, у якій перебуває авторка і лірична героїня. Поезопроза допомагає більш глибоко досягнути художнє мислення Лесі Мудрак.

Еволюція образу жінки полягає у видозміні оголеності як емоційного стану. Якщо рання лірична героїня відчувала часопростір гостро отілесненою емоцією, то надалі, під впливом тих чи інших зовнішніх подій, образ жінки змінювався, вона відчувала так само тілом, але більш болісно, печально, хоч знаходила себе в іронічних замальовках. Тобто еволюція усвідомлення тіла як певного пристрою, що віддає і поглинає імпульси ззовні, чітко простежується на прикладі двох збірок Лесі Мудрак.

Також реципієнту не важко збагнути масив досвіду ліричної героїні зі збірки «Оголена самотність» вона веде діалог з читачем через призму пережитого, нашаровує емоційні рівні, обрамлені розгалуженим часовим масивом двох світів: реального і підсвідомого.

Сприйняття ліричною героїнею тілесності і жіноча чуттєвість потерпають не такі різкі зміни: лірична героїня так само тонко відчуває будь-які порухи ззовні і зсередини, вона ніби пришпилена голкою найвищого рівню емоційності, якої може досягати жінка. Навіть прості побутові замальовки не позбавлені глибоко філософського, екзистенційного рівню емоційної напруги.

Отже, порівнюючи дві збірки, можна зробити висновки про духовне зростання і набуття більшої персональної сили перед обставинами. Стильове переродження відбулося у цілком логічний спосіб дорослішання і поступового «оперення» ліричної героїні. Але незважаючи на такі зміни, жіночність і

самоусвідомлення тіла як ключової цінності і центру світобачення лишаються на високому щаблі художності і метафоричності.

ВИСНОВКИ

Еротична поезія – важлива частина цілісного розуміння літературного процесу, вона формує особливі національні концепти, що впливають на моделювання системи естетичних і моральних цінностей. Зважаючи на складнощі перебігу розвитку цього жанрового спрямування, наразі недостатньо теоретичних досліджень еротичної лірики у вітчизняних літературознавчих студіях.

Комплексно розглянувши проблеми осмислення тіла і тілесності у контексті еротичної поезії на прикладі творчого доробку сучасної української поетки Лесі Мудрак, окреслено і обґрунтовано роль і особливості еротичної лірики як жанру, здійснено аналіз уявлень про тіло у жіночій поезії. На прикладі двох збірок досліджено сприйняття специфіки жіночності і тілесності у поезії і поезопрозі, затверджено основні засади еротичної лірики, її стильові особливості й авторське світобачення крізь призму тілесності.

Окрему увагу у дослідженні приділено розгляду літературного процесу у різних часових проміжках, зіставлено історичні, соціальні і культурні події, що впливали на розвиток літературної творчості й еротичної поезії зокрема. У роботі подані історичні факти, приклади фольклорних матеріалів, що засвідчують органічність жанру еротичної лірики в українській літературі.

Вибірковий аналіз творчості сучасних українських поеток демонструє різноманітність поетичних голосів, що не дозволяє поезії фокусуватися на кількох темах, а розширює її горизонти і силу емоційного виплеску.

Проаналізовано елементи українського культурного поля і фольклору, що пов'язані з еротикою, констатовано їхні впливи на сучасну українську літературу. Також розглянуто феномен впливу єдності тілесного та духовного не лише на ментальні особливості та уявлення людей, а й на творчі лабораторії письменників.

Прокоментовано й аргументовано необхідність відмови від табування тем, пов'язаних із тілом, лібідом, сексом та еротизмом з огляду на традиційні елементи української культури та фольклору. У кваліфікаційній роботі переосмислено роль тіла в еротичній поезії; виявлені головні механізми, що пояснюють важливість тіла у системі текстів еротичної лірики.

У роботі декодовано тексти двох поетичних збірок української поетки Лесі Мудрак, у ході аналізу детально розглянуто образ ліричної героїні, сприйняття тіла у контексті різних екзистенційних виборів і випробувань. Досліджено особливості авторського голосу, який формує власну модель світовідчуття. Для аналізу залучені поетичні тексти у хронологічній послідовності, це дозволяє сконцентрувати увагу на шляху розвитку авторського сприйняття тіла у контексті еротичної лірики.

Загалом дослідження окреслило межі еротизму й тілесності на прикладі творчого доробку Лесі Мудрак. Виокремлені найголовніші елементи побудови тілоцентричного поетичного простору. Застосування різних методологічних прийомів спростило і поглибило тлумачення образної системи авторки та її поетичної моделі світу.

Сформовано концепцію творення образу жінки і ролі тіла в еротичній ліриці на прикладі збірок «Оголена самотність» і «ТекС-ТИ-Ль&Libido».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Біла книга кохання: Антологія української еротичної поезії / Упоряд. І. Лучука, В. Стах; передм.І. Лучука; післям. В. Стах. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008.
- 2 Бондарєва О. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання / О.Бондарєва. – К.: “Четверта хвиля”, 2006.
- 3 Борисюк І. Еротика смерті : до проблеми стильотворчої функції ритуально-обрядових форм у поезії “вісімдесятників” / Ірина Борисюк // Мандрівець. – Тернопіль, 2005. – № 4.
- 4 Боротьба нового і старого чи витіснення національного? (Постмодернізм – український варіант сьогодні й завтра) / [учасники полілогу В. Дончик, Д. Дроздовський, П. Іванишин] // Слово і Час. – 2008. – № 6. – С. 16-34
- 5 Врубель Л. Герменевтика // Л.Врубель / Література. Теорія. Методологія. – К.,2006.
- 6 Гомілко О. Метафізика тілесності. Концепт тіла у філософському дискурсі. / О. Гомілко – К.: Наука, 2001. – 192 с.
- 7 Гундрова Т. Марліттівський стиль / Тамара Гундорова // Гендерна перспектива. Київ: В-во Факт, 2004.
- 8 Завадська В. Еротичні мотиви українських колискових пісень / В. Завадська // Українознавство. – Київ, 2004. –Ч. 3/4.
- 9 Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. – К.: Академвидав, 2006. – С.258
- 10 Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство / Ніла Зборовська. – К. : Академвидав, 2003.
- 11 Іванишин М. В. СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС ТА МЕТАКРИТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СТИЛЬОВОЇ

- ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА СТРАТЕГІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ [Електронний ресурс] / М. В. Іванишин // "Молодий вчений" №4.3. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/22.pdf>.
- 12 Іванов М. "Жіноче письмо" як естетичний та соціолінгвістичний феномен / Микола Іванов. // Образ. – 2017. – №2.
- 13 Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 224 с. – (науково-популярне видання).
- 14 Карл Густав, Юнг (2012). Архетипи і колективне несвідоме (українською). Львів: Видавництво "Астролябія".
- 15 Клариса Пінкола Естес. "Жінки, що біжать з вовками" / Клариса Пінкола Естес., 2019. – 528 с.
- 16 Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія / Юрій Іванович Ковалів. – Київ: Академія, 2007. – 607 с. – ("Енциклопедія ерудита").
- 17 Ковалів Ю. І. Модифікації концептів тіла в історії лірики [Електронний ресурс] / Юрій Іванович Ковалів // Slavica Wratislaviensia. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://wuwr.pl/swr/article/view/4000/3864>.
- 18 Ковалів Юрій. Еротичні осяння Олесі Мудрак / Юрій Ковалів // Слово і Час. – 2008. – №8.
- 19 Косарева Г. С. "Ієрогліфи любові, закодовані книгою змін...": поетика (о)мовлення тіла у збірці Лесі Мудрак "ТЕКС-ТИ-ЛЬ&Libido" [Електронний ресурс] / Г. С. Косарева // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/84274>.
- 20 Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття / Н. В. Костенко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. – 287 с.
- 21 Краси́ков М. М. Українські сороміцькі пісні [Електронний ресурс] / М. М. Краси́ков // Фоліо. – 2003. – Режим доступу до ресурсу:

<https://proridne.com/content/%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%96/>

- 22 Крістева Юлія. Snabat Mater. // Юлія Крістева. / Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. Марії Зубрицької]. – Л.: Літопис, 1996.
- 23 Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: навч. пос. / В. А. Кухаренко. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2004.
- 24 Лебединцева Н. М. ЯВИЩЕ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ КІНЦЯ ХХ СТ. [Електронний ресурс] / Н. М. Лебединцева // Наукові праці. Том 18. Випуск 105. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2009/118-105-8.pdf>.
- 25 Махній М. М. Еволюція інтимності: від Едему до Мережі/М. М. Махній. – Київ: Academia.edu, 2017. – 520 с.
- 26 Мацапура В. Особливості лірики та різні її підходи до її аналізу / В. Мацапура. // Зарубіжна література. – 1996. – №11.
- 27 Мудрак Леся. ТекС-ТИ-ЛЬ & Libido (рефлексії) : [Збірка поезії перекладів, переспівів та прозових етюдів] / Леся Муд-рак. – К. : Самміт-Книга, 2015
- 28 Мудрак О. В. Українська еротична лірика: жанрова специфіка та ідіостиль : дис..... канд. філол. наук : 10.01.06./ Мудрак О.В. ; КНУТШ. – Київ, 2010
- 29 Мудрак О.В. Оголена самотність: Лірика (Іл. А. Чебикіна) — К.: Просвіта, 2006. — 96 с.
- 30 Мудрак О.В. Українська еротична лірика: жанрова специфіка та ідіостилі : автореф. дис. ... канд. філол.наук : 10.01.06 / Мудрак О.В. ; КНУТШ, Ін-т філол. – Київ, 2010

- 31 Муха О.Я., Категорія тіла в історико-філософській традиції раннього західноєвропейського Середньовіччя: Автореф. дис... канд.філос.наук: 09.00.05 – історія філософії / О.Я.Муха. – Львів. 2007. – 24 с.
- 32 Ніч еротичної поезії / Упоряд. С. Пантюк. – К.: Зелений пес, 2011. – 124 с
- 33 Ніч еротичної поезії / Ю. Винничук, М. Савка, Д. Лазуткін та ін. - К. : ТОВ «Гамазин», 2011.- 124 с
- 34 Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. – К.: Вид. “Аконіт”, 2005 – Т.2.
- 35 Павличко Д. Два кольори. Вибрані вірші, пісні, поеми / Дмитро Павличко. – Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. – 328 с. – (Українська поетична антологія).
- 36 Павличко С. Любовна поезія як вступ до теорії сексуальності //Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світАгатагела Кримського. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001.
- 37 Павличко С. Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? // Павличко С. Фемінізм. – К., 2002. – С.25
- 38 Петрухіна Л. Діалектика Ероса й Танатоса у слов'янській романтичній баладі / Людмила Петрухіна // Проблеми слов'янознавства. – 2004. – Вип. 54.
- 39 Петрухіна Л. Діалектика Ероса й Танатоса у слов'янській романтичній баладі / Людмила Петрухіна // Проблеми слов'янознавства. – 2004. – Вип. 54.
- 40 Росінська О. ХУДОЖНІЙ ХРОНОТОП ТІЛЕСНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЖІНОЧОЇ ПОЕЗІЇ МЕЖІ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ) [Електронний ресурс] / Олена Росінська // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства Випуск 23 - 2018. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22613>
- 41 Сирадоєва О. Жіноче тіло в релігійному просторі: від спокуси долгріховності (на матеріалі оповідання Ю. Шпола "Веселий швець Сябро") //

- Літературознавчі студії : збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – Київ, 2010. – Вип. 29. – С. 357-361
- 42 Сіксу Г. Сміх медузи / Г.Сіксу // Цит. за кн. : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996.
- 43 Сулима М. Еротика в українській літературі XI-XVIII ст. / М. Сулима // Artline. – 1997. – №3.
- 44 Сяйво білого тіла. Антологія української еротичної поезії / Упоряд. М. Сулима. – К.: Факт, 2008.
- 45 Танчер В. Соціологія інтимності: секс, еротика і кохання у постмодерній деконструкції / В. Танчер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : Науково-теоретичний часопис. – Київ, 2001. – № 4.
- 46 Ткаченко Анатолій. Елементи поетики – чинники стилю / Анатолій Ткаченко. // Філологічні семінари. Література як стиль і спогад. – Вип. 6. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2003.
- 47 Фройд З. "Тотем і табу" / Зигмунд Фройд., 2019. – 272 с. – (Зарубіжні авторські зібрання).
- 48 Юнг К. "Людина та її символи" / Карл Густав Юнг., 2022. – 436 с.
- 49 Яусс Г. Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика / Г. Р.Яусс. // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. Марії Зубрицької]. – Л.: Літопис, 1996.